

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU lietā Nr. 2020-19-0103

Rīgā

2021. gada 10. februārī

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs, pēc tiesībsarga pieteikuma, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu, kā arī 28.¹ pantu, rakstveida procesā 2021. gada 12. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkta un otrās daļas, kā arī Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.2. un 2.3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam”.

Satversmes tiesa konstatēja:

1. Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punktu invaliditātes pensiju III grupas invaliditātes gadījumā piešķir valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta līmenī.

Likuma „Par valsts pensijām” 16. panta otrā daļa noteic: „I un II grupas invaliditātes pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots šāds koeficients:

I grupas invaliditātes gadījumā — 1,6;

II grupas invaliditātes gadījumā — 1,4.”

Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 1605) 2.2. apakšpunkts noteic, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar invaliditāti ir 80 *euro* mēnesī.

Noteikumu Nr. 1605 2.3. apakšpunkts noteic, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar invaliditāti kopš bērnības ir 122,69 *euro* mēnesī.

2. Pieteikuma iesniedzējs – tiesībsargs – uzskata, ka likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkts un otrā daļa, kā arī Noteikumu Nr. 1605 2.2. un 2.3. apakšpunkts (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Tiesībsargs norāda: valsts, nosakot, ka personai ir tiesības saņemt invaliditātes pensiju vismaz minimālā apmērā, tikai formāli ir izpildījusi pienākumu nodrošināt personām ar invaliditāti tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

Personu ar invaliditāti pamatvajadzību apmierināšanas iespējas esot atkarīgas no valsts atbalsta, proti, invaliditātes pensijas apmēra. Personu ar invaliditāti pamatvajadzības esot ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe un obligātā izglītība, kā arī tās vajadzības, kas saistītas ar šo personu īpašo veselības stāvokli. Minimālās invaliditātes pensijas apmērs neesot pietiekams minēto vajadzību apmierināšanai.

Latvijā sociālās drošības sistēmu veidojot gan sociālā palīdzība, gan sociālā apdrošināšana, taču katrai no tām esot savs mērķis, uzdevums, funkcijas un principi. Ar papildu atbalstu (sociālie pabalsti, pakalpojumi un atvieglojumi) nevarot aizvietot invaliditātes pensiju.

Latvijā noteiktie minimālās invaliditātes pensijas apmēri esot daudz zemāki par nabadzības riska sliekšni. Ne valsts, ne pašvaldību sociālie transferti neesot pietiekami

mērķēti, lai trūcīgajiem iedzīvotājiem novērstu nabadzības risku un mazinātu nabadzības dziļumu.

Pēc tiesībsarga ieskata, valstij regulāri jākontrolē sniegtā sociālā nodrošinājuma apmēra pietiekamība, lai garantētu, ka atbalsta saņēmēji var atļauties preces un pakalpojumus, kas tiem nepieciešami savu tiesību īstenošanai. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs bijis nemainīgs 14 gadus, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 11 gadus. Tas nozīmē, ka valsts neesot pietiekami periodiski pārskatījusi minimālās invaliditātes pensijas apmērus.

Minimālās invaliditātes pensijas apmēri, kas noteikti, ņemot vērā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru un invaliditātes grupai atbilstošo koeficientu, netiekot un nekad neesot bijuši balstīti uz konkrētiem aprēķiniem vai noteiktiem indikatoriem. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs noteikts nevis uz Noteikumu Nr. 1605 3. punktā noteikto kritēriju pamata, bet ņemot vērā tikai valsts finansiālās iespējas konkrētajā brīdī. Arī valdības nākotnes plāni tiekot balstīti tikai uz ierobežotām budžeta iespējām, nevis uz objektīvām sociālekonomiskajām vajadzībām.

Valstij esot pienākums nodrošināt ikvienam cilvēka cienīgu dzīves līmeni. Cilvēka cieņai vajagot būt nodrošinātai, neraugoties uz valsts ekonomiskās attīstības līmeni. No pienākuma nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni valstij izrietot pienākums nodrošināt invaliditātes pensijas adekvātumu.

Tiesībsargs uzsver, ka valsts ar savu ilgstošo bezdarbību nostādījusi personas ar invaliditāti cilvēka cieņu pazemojošā situācijā, kā arī pieļāvusi diskrimināciju uz invaliditātes un sociālā stāvokļa pamata. Kopš 2006. gada ekonomiski aktīvo personu labklājība un iespēju vienlīdzība esot nemitīgi veicināta, citstarp palielinot minimālās algas apmēru. Tāpat esot augusi arī vecuma pensijas saņēmēju labklājība, jo kopš 2013. gada atsākta ikgadēja pensiju indeksācija. Savukārt minimālās invaliditātes pensijas apmērs neesot pienācīgi pārskatīts un palielināts.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam, kā arī 109. pantam.

Neatkarīgi no personas individuālās iesaistes invaliditātes pensijas nodrošināšanā valsts garantējot invaliditātes pensijas saņēmējam noteiktu minimālo šīs

pensijas apmēru. Apstrīdētās normas esot vērstas uz personu ar invaliditāti tiesību nodrošināšanu atbilstoši personai noteiktās invaliditātes smagumam.

Saeima norāda, ka likumdevējs ir paredzējis veidu, kādā personām ar invaliditāti nepieciešamais atbalsts var tikt pārskatīts un palielināts valsts sociālekonomiskās situācijas ietvaros. Proti, invaliditātes pensijas minimālais apmērs esot cieši saistīts ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kura apmērs tiek noteikts atbilstoši valsts budžeta iespējām, kā arī izvērtējot ekonomisko situāciju valstī un ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes noteikto faktisko patēriņa cenu indeksu.

Lai sekmētu personu ar invaliditāti tiesības uz sociālo nodrošinājumu, valsts esot paredzējusi virkni papildu sociālās drošības pasākumu gan dažādu pabalstu, gan sociālo pakalpojumu, gan atvieglojumu formā. Personām, kuras saņem valsts noteikto minimālo invaliditātes pensiju, esot tiesības pretendēt arī uz papildu atbalstu, ja konkrētā persona tiek atzīta par trūcīgu vai maznodrošinātu.

Pēc Saeimas ieskata, nav pamata uzskatīt, ka likumdevējs būtu pārkāpis diskriminācijas aizlieguma principu. Tiesībsargs neesot norādījis, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, kā arī neesot vērtējis pārējos kritērijus, kas nepieciešami, lai konstatētu apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 91. pantam. Apstrīdētās normas neveidojot salīdzināmas personu grupas un nepieļaujot tādu atšķirīgu attieksmi, kas būtu balstīta uz aizliegtu kritēriju.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam, kā arī 109. pantam.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2017. gada 19. decembra noteikumiem Nr. 786 „Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem” sociālās apdrošināšanas iemaksu likme sadaloties pa vairākiem sociālās apdrošināšanas veidiem. Personu veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas invaliditātes apdrošināšanai esot mazas.

Turklāt invaliditātes pensijas apmērs neesot atkarīgs no uzkrātā pensijas kapitāla, kā tas esot gadījumā, kad tiek aprēķināta vecuma pensija. No strādājošo veiktajām

sociālās apdrošināšanas iemaksām tiekot izmaksātas invaliditātes pensijas pašreizējām personām ar invaliditāti, bet uzkrājumi netiekot veidoti.

I un II invaliditātes grupas gadījumos invaliditātes pensijas aprēķinā liela nozīme esot personas vidējai apdrošināšanas iemaksu algai. Ja saņemtie ienākumi bijuši zemi un tāpat arī aprēķinātā invaliditātes pensija ir zema, tā tiekot paaugstināta līdz minimālajam apmēram. Tāpat arī tad, ja persona piecus gadus pirms tam, kad tai piešķirta invaliditātes pensija, nav bijusi pakļauta invaliditātes apdrošināšanai, tai invaliditātes pensija tiekot piešķirta minimālajā apmērā. Tādējādi valsts garantējot cilvēkam lielākus ienākumus par tiem, no kuriem darba periodā veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Ministru kabinets norāda, ka personas ar invaliditāti saņem ne tikai monetāru atbalstu, bet arī nemonetāru atbalstu pakalpojumu un atvieglojumu formā. Invaliditātes seku mazināšanai sniegtais atbalsts esot jāskata kompleksi, proti, personu ar invaliditāti spēja apmierināt savas vajadzības esot skatāma plašākā un savstarpēji papildinošā kontekstā, izvērtējot valsts un pašvaldību sniegto atbalstu naudas formā, kā arī pakalpojumu un atvieglojumu formā.

Valsts sniegtajam atbalstam vajagot ne tikai sekmēt cilvēku pamatvajadzību apmierināšanu, bet arī būt samērīgam ar pārējās sabiedrības interesēm, vajadzībām un iespējām šo atbalstu nodrošināt. Esot nepieciešams izvērtēt sociālekonomiskos apstākļus un ieviešamo atbalsta pasākumu ietekmi uz valsts ekonomiku kopumā. Valsts atbalstam vajagot būt arī tādām, lai tiktu saglabāta iedzīvotāju motivācija iesaistīties darba tirgū ar mērķi gūt pastāvīgus un patstāvīgus ienākumus, tādējādi mazinot savu atkarību no valsts un pašvaldību garantētajiem pabalstiem. Lai arī sociāli atbildīgas valsts princips uzliek valstij pienākumu rūpēties par personas labklājības nodrošināšanu un aizsardzību sociālā riska gadījumā, arī pašai personai esot pienākums rūpēties par sevi un saviem tuviniekiem.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Banka – norāda, ka kopš 1996. gada valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts tika pakāpeniski palielināts, tomēr vairumā gadījumu tik un tā palika zem tā ienākuma līmeņa, no kura persona tiek atzīta par trūcīgu. Turklāt vidējā reālā izmaksātā invaliditātes pensija periodā no 2009. gada līdz 2019. gadam esot samazinājusies. Savukārt izmaksātā vidējā vecuma pensija un vidējā alga pieaugusi.

Atbilstoši vispārējiem budžeta veidošanas principiem papildu budžeta izdevumus, kas rastos, palielinot šo ienākumu līmeni, būtu iespējams finansēt. Valsts kontroles revīzijas ziņojumā „Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?” norādīts, ka minimālā ienākuma līmeņa ieviešanai nepieciešamo finansējumu, vismaz daļējā apmērā, varētu rast, veicot visaptverošu pašreizējā valsts un pašvaldību atbalsta izvērtējumu, citstarp novērtējot arī to, vai pieejamais atbalsts nedublējas.

6. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – norāda, ka, augot ekonomikai, pieaug arī algas, pensijas un sociālie pabalsti. Tomēr pieauguma tempi varot atšķirties. Tas esot skaidrojams ar situāciju ekonomikā un izmaiņām algu, pensiju un pabalstu sistēmā.

Vērtējot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un invaliditātes pensiju dinamiku, esot jāņem vērā, ka tie personām ar invaliditāti nav vienīgie ienākumu avoti. Ja persona saņem invaliditātes pensiju, tā saglabājot tiesības strādāt un papildus šai pensijai saņemt arī ienākumus no algota darba. Turklāt personas ar invaliditāti savu pamatvajadzību apmierināšanai saņemot ne tikai monetāru atbalstu, bet arī nemonetāru atbalstu valsts un pašvaldību piedāvāto pakalpojumu un atvieglojumu formā.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un invaliditātes pensijas minimālā apmēra pieaugums laika periodā no 2004. gada līdz 2019. gadam esot bijis zemāks par ekonomikas izaugsmes tempu. Tomēr nevarot viennozīmīgi apgalvot, ka personas ar invaliditāti nesaņemtu to pamatvajadzību apmierināšanai nepieciešamo ienākumu. Kā norādīts iepriekš, esot jāņem vērā arī nemonetārais atbalsts.

7. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda: kad tika lemts par valsts budžetu un tā izlietojumu, sākotnēji, 2020. un 2021. gadā, valdība un Saeima pilnībā izlietojušas pieejamo fiskālo telpu, savukārt 2022. gadā esot saglabājies fiskālās telpas atlikums. Taču atbilstoši 2020. gada 30. aprīlī Ministru kabinetā apstiprinātajai Latvijas Stabilitātes programmai 2020.–2023. gadam, kurā ietverti arī Covid-19 pandēmijas ierobežošanas un iedzīvotāju un uzņēmumu atbalsta pasākumi, 2021. gadā pieejamā fiskālā telpa esot 0,2 procenti no iekšzemes kopprodukta un 2023. gadā – 1,3 procenti no iekšzemes kopprodukta. Savukārt 2022. gada fiskālā telpa jauniem prioritārajiem

pasākumiem neesot pieejama. Vienlaikus esot jāņem vērā turpmākā situācijas attīstība kontekstā ar Covid-19 pandēmijas izraisīto ekonomisko lejupslīdi, kā arī ar to saistītais valsts budžeta izdevumu palielinājums un ieņēmumu kritums.

Izstrādājot valsts makroekonomiskās prognozes un vispārējās valdības budžeta bilances vidējam termiņam un uzsākot budžeta plānošanu, Finanšu ministrija ņemot vērā aktuālāko makroekonomisko un budžeta rādītāju faktisko izpildi, kā arī prognožu sagatavošanas brīdī spēkā esošos normatīvos aktus, tādējādi veidojot scenāriju „pie nemainīgas valsts politikas”. Izstrādājot vispārējās valdības budžeta prognozes „pie nemainīgas valsts politikas”, tiek ņemtas vērā Labklājības ministrijas sagatavotās valsts speciālā budžeta izdevumu prognozes attiecībā uz valsts pensijām, slimības, bezdarbnieka un citiem pabalstiem, balstoties uz aktualizēto makroekonomisko scenāriju.

8. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – norāda, ka nodarbinātība un sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšana ir tie faktori, kas personai invaliditātes iestāšanās gadījumā dod tiesības uz invaliditātes pensiju un ietekmē šīs pensijas apmēru. Ja invaliditātes pensija ir zemāka par valsts noteikto minimālo apmēru, tad valsts to palielinot līdz minimālajam apmēram.

Turklāt papildus invaliditātes pensijai valsts sniedzot plaša spektra atbalstu invaliditātes seku mazināšanai. Personas pamatvajadzību apmierināšanas iespējas esot atkarīgas ne tikai no monetārā veidā saņemtā atbalsta, bet arī no saņemtajiem atvieglojumiem un pakalpojumiem, kurus piedāvājot valsts un pašvaldība. Šis jautājums esot skatāms plašākā kontekstā un ņemot vērā vairākus savstarpēji papildinošus faktoros. Turklāt invaliditātes pensijas saņemšanas gadījumā persona saglabājot tiesības strādāt un papildus invaliditātes pensijai gūt arī ienākumus no algota darba.

Labklājības ministrija uzskata: tas, ka ar 2020. gada 1. janvāri tika paaugstināts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts un līdz ar to palielināts arī minimālās invaliditātes pensijas apmērs, apliecina, ka valsts ir meklējusi un radusi iespēju īstenot savu pozitīvo pienākumu pārskatīt invaliditātes pensijas apmērus atbilstoši valsts budžeta iespējām. Turklāt piešķirtās invaliditātes pensijas apmērs katra gada oktobrī tiek indeksēts.

Valstij esot ne tikai tiesības, bet arī pienākums savas saistības sociālo tiesību jomā samērot ar savām ekonomiskajām iespējām. Valsts un pašvaldību sniegtajam atbalstam vajagot ne tikai sekmēt cilvēku pamatvajadzību apmierināšanu, bet arī būt samērīgam ar pārējās sabiedrības interesēm, vajadzībām un iespējām šo atbalstu nodrošināt. Liela nozīme esot arī pašas personas, proti, personas ar invaliditāti, atbildīgai attieksmei pret sevi un saviem tuvākajiem.

Invaliditātes pensijas apmērs neesot atkarīgs no uzkrātā pensijas kapitāla, jo no strādājošo veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām netiekot veidots uzkrājums, bet tiekot maksāta invaliditātes pensija tiem, kuriem šobrīd tā pienākas. No sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes tikai 2,23 procenti tiekot novirzīti invaliditātes apdrošināšanai.

9. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka gadījumā, ja personas vienīgais ienākums ir invaliditātes pensija, tas nespēj garantēt adekvātu sociālā nodrošinājuma līmeni, pat ne tiktāl, lai segtu personas pamatvajadzības minimālā līmenī. Personām ar invaliditāti valsts atbalsts esot īpaši svarīgs.

Latvijā izveidotā valsts sociālās drošības sistēma esot kompleksa atbalsta un palīdzības garantiju sistēma, un visi atbalsta mehānismi esot aplūkojami kompleksi. Būtisks valsts pienākums sociālo tiesību jomā esot stabilas un ilgtspējīgas valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas uzturēšana un stiprināšana. Sociālās palīdzības un valsts sociālās apdrošināšanas sistēmu ietvaros paredzēto maksājumu minimālo apmēru izlīdzināšana neatbilstu sociāli atbildīgas valsts principam, jo mazinātu cilvēku motivāciju iesaistīties valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, ievērojot sociāli atbildīgas valsts principu, būtu pārskatāms Valsts sociālo pabalstu likums, tajā normatīvi nostiprinot konkrētu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra noteikšanas metodiku. Būtu paredzama arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta pārskatīšana, līdzīgi kā tiek pārskatītas valsts pensijas. Tāpat esot nepieciešams personas invaliditātes faktu ne tikai ņemt vērā, bet arī sasaistīt ar darbaspēju zudumu. Pietiekama nozīme esot jāpiešķir personu ar vieglāku invaliditāti iespējām līdzdarboties sevis nodrošināšanā.

10. Pieaicinātā persona – Invalīdu un viņu draugu apvienība „Apeirons” (turpmāk – apvienība „Apeirons”) – norāda, ka patlaban minimālās invaliditātes pensijas apmērs nenodrošina personu tiesības uz tām nepieciešamo sociālo aizsardzību, pamatvajadzību apmierināšanu un cilvēka cienīgu eksistenci. Izņēmums esot tikai daži gadījumi, kad piešķirtā invaliditātes pensija ir pietiekami liela, kā arī gadījumi, kad persona saglabājusi darbspējas.

Vidējā izmaksātā invaliditātes pensija 2019. gadā tikai par 3,23 *euro* pārsniegusi 2010. gadā izmaksāto invaliditātes pensiju vidējo apmēru. Pat pensiju indeksācija neesot būtiski ietekmējusi invaliditātes pensiju lielumu.

Minimālā invaliditātes pensija esot piesaistīta valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam bez jebkāda ekonomiska vai citāda pamatojuma, izņemot valsts budžeta iespējas. Tāpat konkrētai invaliditātes grupai noteiktie koeficienti neesot pamatoti ar konkrētiem aprēķiniem vai kritērijiem.

Sociālā atbalsta pasākumi neesot attiecināmi uz visām personām ar invaliditāti. Tie tiekot sniegti galvenokārt personām ar ļoti smagu un smagu invaliditāti (I un II invaliditātes grupa) vai arī noteiktu invaliditātes veidu, piemēram, redzes, dzirdes invaliditāti, kustību traucējumiem. Atvieglojumu sistēma neesot uzskatāma par būtisku ienākumu atbalstu, jo personai kļūstot pieejama tikai tad, kad konkrēta persona nonāk konkrētā situācijā.

Valsts neesot izpildījusi sociālā nodrošinājuma pabalsta periodiskas pārskatīšanas pienākumu. Tāpat Ministru kabinets, lemjot par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra palielināšanu no 2020. gada 1. janvāra, neesot ņēmis vērā valsts kopējo ekonomisko situāciju un Centrālās statistikas pārvaldes noteikto vidējo faktisko patēriņa cenu indeksu. Trūkstot arī metodoloģijas, kas būtu par pamatu šā pabalsta aprēķinam un būtu vērsta uz iedzīvotāju labklājības līmeņa noturēšanu un uzlabošanu.

Pēc apvienības „Apeirons” ieskata, personas, kas saņem invaliditātes pensiju, ekonomiski aktīvas personas un vecuma pensijas saņēmēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Atšķirīgā attieksme izrietot no valsts bezdarbības jeb tās pozitīvā pienākuma neizpildes.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība – norāda, ka personu ar invaliditāti iespējas iekļauties vai atgriezties darba tirgū ir visai ierobežotas. Invaliditāte esot saistīta ar salīdzinoši zemu iesaisti darba tirgū. Tam par iemeslu esot normatīvo aktu regulējums, kas paredzēts personu ar invaliditāti aizsardzībai, bet ko darba devēji uztverot kā slogu. Citi iemesli esot izglītības un prasmju neatbilstība, motivācijas, praktisko iemaņu un darba pieredzes trūkums, darba devēju un sabiedrības aizspriedumi, atbilstošas darba vides un infrastruktūras neesība, kā arī nepietiekama informācija par to, kā labāk nodarbināt personas ar invaliditāti.

Pēc Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības ieskata, nodarbinātajiem esot radīti labvēlīgāki ekonomiskās labklājības nosacījumi, bet personas ar invaliditāti nostādītas diskriminējošā stāvoklī.

Kaut arī valsts un pašvaldības sniedz atbalstu trūcīgākajiem iedzīvotājiem, tomēr šie sociālie transferti neesot pietiekami mērķēti, lai novērstu nabadzības risku un mazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju daļu. Sociālajai palīdzībai esot cits mērķis, un tā neesot vērsta uz personu pamatvajadzību apmierināšanu.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedras asociētā profesore Dr. iur. Kristīne Dupate – norāda, ka minimālās invaliditātes pensijas apmērs, tāpat kā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs, noteikts politiskās vienošanās rezultātā, nevis uz atbilstoši izstrādātas metodoloģijas pamata. Tas nenodrošinot personas pamatvajadzību apmierināšanu, kā arī neatspoguļojot sociālo realitāti un patieso ekonomisko situāciju valstī.

Citiem sociālajiem pabalstiem esot cits mērķis. Pašvaldību sniegtā sociālā palīdzība esot pārāk decentralizēta un fragmentāra. Turklāt personām ar invaliditāti visbiežāk esot specifiskas vajadzības, kuru apmierināšana prasot ievērojamus papildu līdzekļus.

Invaliditātes pensijas apmērs būtu nosakāms ne tikai kontekstā ar invaliditātes grupu (darbspēju zuduma pakāpi), bet ņemot vērā arī personu ar invaliditāti reālo iespēju iekļauties darba tirgū un gūt ienākumus. Pašlaik to personu daļība darba tirgū, kuras saņem invaliditātes pensiju, esot zema. Tas liecinot ne tikai par sabiedrībā valdošajiem diskriminējošajiem aizspriedumiem un atbilstoši pielāgotu darba vietu

trūkumu, bet arī par to, ka pašreizējā darbspēju zuduma noteikšanas metodoloģija neatbilst mainīgajai sociālajai realitātei. Proti, invaliditātes noteikšana saskaņā ar medicīniski definētiem standartiem vairs neatbilstot invaliditātes izpratnei un izpausmēm sociālajā jomā, tai skaitā darba tirgū.

Pēc Kristīnes Dupates ieskata, izskatāmajā lietā Satversmes 91. pants nav piemērojams, bet pietiktu ar to, ka tiek izvērtēta apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 109. pantam.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Zinātnes padomes eksperte Ph. D. Olga Rajevska – norāda, ka faktiski attiecībā uz pirktspēju kopš 2020. gada, kad minimālās invaliditātes pensijas apmērs tika palielināts, nav sasniegts pat 1996. gada līmenis.

Starptautiskās Darba organizācijas Konvencija par minimālajiem sociālā nodrošinājuma standartiem paredzot, ka minimālajam invaliditātes nodrošinājuma apmēram jābūt tādām pašām kā minimālajam vecuma nodrošinājumam, proti, vismaz 40 procentu apmērā no vidējā darba ņēmēja algas. Pašreizējās minimālās invaliditātes pensijas pat I invaliditātes grupas gadījumā 2019. gadā esot segušas tikai 16 procentus no vidējās bruto algas valstī.

Invaliditāte esot saistīta ar dubultu finansiālo nastu – ienākumu samazinājumu un izdevumu pieaugumu. Invaliditātes pensija esot galvenais līdzeklis, ar kuru persona ar invaliditāti var uzturēt savus ienākumus.

Pēc Olgas Rajevskas ieskata, pat ierobežotus resursus ir iespējams un nepieciešams izmantot optimālā un taisnīgā veidā.

14. Pieaicinātā persona – Dr. oec. Irina Možajeva – norāda, ka minimālais invaliditātes pensijas apmērs, kas ir noteikts no 2020. gada 1. janvāra, personai ar I grupas invaliditāti nenodrošina pat trešdaļu no ienākuma, kas uzskatāms par nabadzības riska sliekšni. Savukārt personai ar III grupas invaliditāti šis apmērs esot četras reizes mazāks par nabadzības riska sliekšni. Arī personām ar I grupas invaliditāti kopš bērnības minimālais invaliditātes pensijas apmērs sasniedzot tikai nepilnu pusi no iepriekš minētā līmeņa.

Personām ar invaliditāti gan esot paredzēti dažādi atvieglojumi un pabalsti, taču šo personu izdevumi par veselības aprūpes pakalpojumiem un medikamentiem esot ļoti lieli un medikamentu iegādei atvieglojumi vai pabalsti neesot paredzēti.

15. Pieaicinātā persona – Latvijas Pašvaldību savienība – norāda, ka personām ar invaliditāti ir tiesības saņemt vairākus un dažādus sociālos pakalpojumus un pabalstus, tostarp arī tādus, kas attiecas uz šādu personu iekļaušanu darba tirgū. Par personu ar invaliditāti iekļaušanu darba tirgū rūpējoties ne tikai pašvaldības, bet arī valsts.

Invaliditātes sekas varot mazināt arī ar brīvprātīgo iniciatīvu palīdzību. Proti, pašvaldības pašas varot radīt papildu instrumentus to uzņēmēju atbalstīšanai, kuri pieņem darbā personas ar invaliditāti, proti, pašvaldības varot subsidēt darba vietas, palīdzēt pielāgot telpas. Taču tāpat kā valsts, arī pašvaldību iespējas esot ierobežotas ar budžeta iespējām.

Satversmes tiesa secināja:

16. Tiesībsargs lūdzis vērtēt likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkta un otrās daļas, kā arī Noteikumu Nr. 1605 2.2. un 2.3. apakšpunkta atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam. Pieteikums iesniegts par normām, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim. 2020. gada 24. novembrī likumdevējs pieņēma grozījumus likumā „Par valsts pensijām”. Tostarp tika grozīta likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmā un otrā daļa. Minētie grozījumi stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī.

Satversmes tiesas likuma 29. pants reglamentē tiesvedības izbeigšanu lietā. Atbilstoši šā panta pirmās daļas 2. punktam tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma (akts) ir zaudējusi spēku.

Interpretējot Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, jāņem vērā, ka šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un Satversmes tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2007-*

15-01 4. punktu). Izlemjot jautājumu par tiesvedības izbeigšanu lietā, izšķirošais apstāklis ir tas, vai apstrīdētā norma ir zaudējusi savu spēku (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 5. punktu*). Tomēr Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmajā daļā noteiktais dod Satversmes tiesai tiesības izbeigt lietu, bet neparedz pienākumu to darīt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 12. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-11-01 8.1. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs, vai tai ir pamats izskatāmajā lietā izbeigt tiesvedību.

17. Lai uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta pamata lemtu par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesai jānoskaidro: 1) vai apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01 10. punktu*).

18. Lai secinātu, ka apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku, nepietiek ar konstatējumu, ka no regulējuma ir izslēgts apstrīdētās normas teksts. Satversmes tiesai ir jānoskaidro veikto grozījumu apjoms, lai secinātu, vai tiesību normas saturs ir mainījies pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 11. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01 7. punktu un 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 9. punktu*).

18.1. Kā norādīts šā lēmuma 16. punktā, grozījumi likumā „Par valsts pensijām” stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī. Likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 74. punkts noteic: „Par periodu no 2021. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim vecuma pensiju, invaliditātes pensiju un apgādnieka zaudējuma pensiju, kas nosakāma minimālās pensijas apmērā, izmaksā minimālās pensijas apmērā, kāds bija noteikts atbilstoši normatīvajiem aktiem līdz 2020. gada 31. decembrim, un ne vēlāk kā līdz 2021. gada maijam veic šo minimālo pensiju pārrēķinu, un starpību izmaksā vienlaikus ar 2021. gada maijā izmaksājamo pensiju.”

Tātad jaunais regulējums ir spēkā un, kaut arī Saeima noteikusi pārejas periodu, lai personas un valsts iestādes varētu tam sagatavoties un pielāgoties, jau šobrīd noteic minimālās invaliditātes pensijas aprēķinu.

18.2. 2020. gada 24. novembrī likumdevējs pieņēma grozījumus ne tikai likumā „Par valsts pensijām”, bet arī likumā „Par sociālo drošību”. Likums „Par sociālo drošību” tika papildināts ar 2.² pantu. Šā panta pirmā daļa noteic: „Minimālo ienākumu sliekšņi ir atsevišķai personai vai vienas personas mājsaimniecībā dzīvojošai personai sniegtā atbalsta apmērs sociālās aizsardzības jomā (noapaļots līdz veseliem *euro*). Minimālo ienākumu sliekšņu apmērus nosaka attiecīgos sociālos pakalpojumus reglamentējošajos normatīvajos aktos, nosakot šo sliekšņu piemērošanas kritērijus, pakalpojumu piešķiršanas un izmaksas kārtību.”

Likumprojekta „Grozījumi likumā „Par sociālo drošību”” anotācijā un likumprojekta „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācijā norādīts, ka minimālais ienākumu sliekšnis citstarp ir minimālā invaliditātes pensija (*sk. likumprojekta „Grozījumi likumā „Par sociālo drošību”” anotācijas I daļas 2. punktu un likumprojekta „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācijas I daļas 2. punktu*).

Likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2021. gada 1. janvāra) noteic, ka invaliditātes pensiju III grupas invaliditātes gadījumā piešķir invaliditātes pensijas aprēķina bāzes līmenī, kas ir 136 *euro*, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 163 *euro* (turpmāk – invaliditātes pensijas aprēķina bāze). Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” 16. panta otro daļu (redakcijā, kas ir spēkā no 2021. gada 1. janvāra) I un II grupas invaliditātes gadījumos pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par attiecīgo invaliditātes pensijas aprēķina bāzi, proti, 136 *euro* vai 163 *euro*, kurai piemērots šāds koeficients: I grupas invaliditātes gadījumā – 1,6; II grupas invaliditātes gadījumā – 1,4.

Savukārt saskaņā ar apstrīdētajām normām līdz 2020. gada 31. decembrim minimālās invaliditātes pensijas apmērs bija noteikts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta līmenī – 80 *euro*, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 122,69 *euro*. Aprēķinot invaliditātes pensiju personai ar I vai II grupas invaliditāti, iepriekš minētajai summai, proti, 80 *euro* vai 122,69 *euro*, piemērojams koeficients 1,6 (I grupas invaliditātes gadījumā) vai 1,4 (II grupas invaliditātes gadījumā).

Satversmes tiesa konstatē, ka minimālās invaliditātes pensijas apmērs, kas noteikts ar šobrīd spēkā esošajām tiesību normām, salīdzinājumā ar to apmēru, kāds bija noteikts ar apstrīdētajām normām, ir būtiski palielināts.

18.3. Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums sociālā nodrošinājuma minimuma apmēru noteikt ar tādu metodi, kas izriet no mērķa aizsargāt cilvēka cieņu, izlīdzināt sociālo nevienlīdzību un nodrošināt valsts ilgtspējīgu attīstību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 19. punktu un 2020. gada 10. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-07-03 22. punktu*).

No likumprojekta „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācijas izriet, ka metodoloģiskā pieeja minimālās invaliditātes pensijas apmēra aprēķināšanai un konkrētas summas noteikšanai ir balstīta uz relatīvo metodi. Savukārt relatīvā metode balstīta uz reālo sociālekonomisko situāciju valstī, ņemot vērā ienākumus dažādās sabiedrības grupās un tādējādi nosakot minimālo ienākumu sliekšņus sociālās aizsardzības jomā kā proporciju no ienākumu mediānas. Nacionālā ienākumu mediāna ir atskaites punkts sociālās aizsardzības jomu ietvaros noteikto atbalsta pasākumu nodrošināšanai. Minimālā invaliditātes pensija noteikta 25 procentu apmērā no 2018. gada ienākumu mediānas, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30 procentu apmērā no šīs ienākumu mediānas (*sk. likumprojekta „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācijas I daļas 2. punktu*).

Ar minētajiem grozījumiem likumdevējs ir mainījis kārtību, kādā aprēķināma minimālā invaliditātes pensija. Proti, no 2021. gada 1. janvāra tās apmērs vairs netiek saistīts ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. Likumā *expressis verbis* noteikts minimālās invaliditātes pensijas bāzes līmenis kā konkrēta summa, kas aprēķināta, balstoties uz relatīvo metodi.

18.4. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij ir pienākums regulāri vērtēt sniegtā sociālās palīdzības apmēra pietiekamību, lai garantētu, ka tas atbilst sociālajai realitātei un trūcīgām personām tiek nodrošināta tām nepieciešamā palīdzība. Tātad valstij ir pienākums periodiski pārskatīt sociālās palīdzības apmēru (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 19.2. punktu*).

Likuma „Par valsts pensijām” 16. pants no 2021. gada 1. janvāra ir papildināts ar 2.¹ daļu, kas noteic: „Invaliditātes pensijas apmēru, kāds atbilstoši invaliditātes grupai

noteikts šā panta pirmās daļas 2. punktā un šā panta otrajā daļā, pārskata atbilstoši likumā „Par sociālo drošību” noteiktajai minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanas kārtībai.”

Likuma „Par sociālo drošību” 2.² panta trešā daļa no 2021. gada 1. janvāra noteic: „Minimālo ienākumu sliekšņus pārskata vienlaikus ne retāk kā reizi trijos gados.”

Tātad no 2021. gada 1. janvāra ir noteikts, ka minimālās invaliditātes pensijas apmērs tiks periodiski pārskatīts.

Ņemot vērā minēto, likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkts un otrā daļa ir zaudējusi spēku. Šo normu saturs ir mainījies pēc būtības.

18.5. Tiesībsargs ir lūdzis vērtēt minimālās invaliditātes pensijas apmēra satversmību. Minimālās invaliditātes pensijas apmēra noteikšanā līdz 2020. gada 31. decembrim bija piemērojamas vairākas tiesību normas, tostarp Noteikumu Nr. 1605 2.2. un 2.3. apakšpunkts, kas attiecas uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. No pieteikuma neizriet, ka tiesībsargs būtu lūdzis apstrīdētās noteikumu normas vērtēt atsevišķi, proti, vērtēt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu.

Likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkts un otrā daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim) noteica kārtību, kādā piešķirama invaliditātes pensija personai atkarībā no tai noteiktās invaliditātes grupas. Savukārt Noteikumu Nr. 1605 2.2. un 2.3. apakšpunkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim) noteica, kādā apmērā šī pensija piešķirama. Tātad minimālās invaliditātes pensijas apmērs bija nosakāms, kopsakarā piemērojot šīs normas, un tās veidoja vienotu tiesisko regulējumu.

Kā norādīts šā lēmuma 18.3. punktā, no 2021. gada 1. janvāra minimālās invaliditātes pensijas apmērs vairs netiek saistīts ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. Likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punktā un otrajā daļā (redakcijā, kas ir spēkā no 2021. gada 1. janvāra) ir noteikts šīs pensijas minimālais apmērs.

Bez tam 2021. gada 1. janvārī stājās spēkā Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 788 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 788) un līdz ar to spēku zaudēja Noteikumi Nr. 1605. Ar Noteikumiem Nr. 788 ir

regulēti procesuāla rakstura jautājumi, proti, ir noteikta pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtība.

Tādējādi Noteikumu Nr. 1605 2.2. un 2.3. apakšpunkts ir zaudējis spēku. Šo normu saturs ir mainījies pēc būtības.

Ņemot vērā minēto, no 2021. gada 1. janvāra spēku ir zaudējušas gan apstrīdētās likuma „Par valsts pensijām” normas, gan apstrīdētās Noteikumu Nr. 1605 normas. Likumdevējs ir pēc būtības mainījis apstrīdēto normu saturu.

19. Noskaidrojot, vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt, Satversmes tiesa galvenokārt vērtē, vai tas, ka apstrīdētā norma zaudējusi spēku, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka ir novērstas visas negatīvās sekas, kuras personai radušās sakarā ar šo normu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 12. septembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-23-01 9. punktu*). Satversmes tiesas spriedums var būt vienīgais tiesiskais ceļš, kādā iespējams novērst personas pamattiesību aizskārumu, īpaši gadījumos, kad lieta ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2007-15-01 4. punktu*).

Izskatāmā lieta ir ierosināta pēc tiesībsarga pieteikuma. Pēc šāda pieteikuma ir veicama normu abstraktā kontrole. Tas nozīmē, ka Satversmes tiesa izskatāmajā lietā varētu pārbaudīt apstrīdēto normu konstitucionalitāti, bet nevarētu vērtēt kādu konkrētu gadījumu un personas pamattiesību aizskārumu. Pieteikumā arī nav lūgts atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no kāda brīža pagātnē. Turklāt izskatāmajā lietā izteikti argumenti par regulējumu, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim. Satversmes tiesai nav zināmi lietas dalībnieku apsvērumi par tā regulējuma atbilstību Satversmei, kurš stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī. Tādēļ lietā sniegtā juridiskā pamatojuma ietvaros nav iespējams izvērtēt šobrīd spēkā esošā likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkta un otrās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Tādējādi lietā nav apstākļu, kas prasītu tiesvedību turpināt, un tiesvedība lietā ir izbeidzama.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2020-19-0103 „Par likuma „Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2. punkta un otrās daļas, kā arī Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.2. un 2.3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova